

Т. Бубон

м. Київ

titanka77@gmail.com

Культура як реалізація розуму у роздумах Гегеля

Творча людина здатна змінити світ, створити себе і йти шляхом самовдосконалення, спираючись на міць свого розуму. Таким чином, виникає нова світська ідея культури як всебічної, практичної та символічної, реалізації людського розуму.

Для цього потрібно було по-новому зрозуміти і культуру, і розум, і людину. Це зробив великий філософ, представник класичної німецької філософії Г.В.Ф. Гегель

Саме в Німеччині кінця 18 – початку 20 століття культура вперше стала предметом глибоких філософських роздумів. Загалом, класична німецька філософія по суті є філософією культури. Її представники мали особливе розуміння ролі самої філософії в культурі, і це полягало в тому, що філософія мислилася як доба критичного мислення, і, як доба мислення, філософія повинна розглядати як сучасність, так і попередні епохи, а також усі сфери людської діяльності в постійному становленні та розвитку. Німецькі мислителі вважали, що філософія повинна допомогти людям зрозуміти себе та навколишній світ. У розвитку самосвідомості людини вони вбачали шлях до її свободи як найвищої гуманістичної цінності та мети культурного розвитку. І саме представники німецької філософії ввели термін «філософія культури».

Для Гегеля все на світі уявлялося одухотвореним. Не в первісному розумінні того, що кожна річ має душу, а в тому, що людина, як духовна істота за визначенням, духовна у всьому, що робить. Навіть коли людина просто дивиться на природне явище, вона бачить у ньому певний сенс, тобто вкладає в нього свою думку. Хто розумно дивиться на світ, вважав Гегель, на того і світ дивиться розумно, оскільки обидва взаємозалежні «... Розум формує субстанційну природу духу; він є лише іншим виразом для істини або ідеї, що становить суть духу; але тільки дух як такий знає, що його природа – це розум і істина» [1, с. 55-56]. Ірраціональний погляд на світ – це погляд тварини, природної істоти. Розумний погляд характерний лише для людини як культурної істоти. Ось чому розум, дух і його створіння створюють свою власну природу – культуру.

За Гегелем, культура є реалізація світового розуму або світового духу, який розкриває свою сутність, реалізуючи себе в долі цілих народів, втілюючись у науці, техніці, релігії, мистецтві, формах соціальної структури та державного життя. Цей дух переслідує загальні цілі, які не можна пояснити як сукушність планів окремих людей або як індивідуальне призначення сильною історичної особистості. «Взагалі, такі загальносвітові цілі ... не може проводити в життя один індивід так, щоб усі інші стали його слухняними знаряддями, але подібні цілі самі прокладають собі шлях – частково за волею багатьох, а частково проти їхньої волі і незалежно від їх свідомості» [2, с. 603]. Звісно, вся культурна творчість здійснюється безпосередньо індивідуальними зусиллями людей. Але в теорії Гегеля все, що люди роблять, це реалізація цілей світового духу, який непомітно керує історією.

Розвиток світової культури виявляє таку цілісність та логіку розвитку, яку неможливо вивести із суми індивідуальних зусиль. Швидше, навпаки, творчість окремих людей і навіть цілих народів підпорядковується цій прихованій логіці, яка виявляється лише тоді, коли все різноманіття культурних явищ буде розумітися як розгорнуте ціле. Саме такий спосіб розгляду культури і становить внесок Гегеля в філософію культури.

Гегель, відкривши надіндивідуальну природу культури, зміг виразити загальні закономірності її у логіці понять. Для Гегеля це був найбільш природний висновок, і це є основою всієї його концепції: основою буття є світовий розум; світова думка і буття ідентичні. Для Гегеля цей світовий розум і є справжнім божеством.

Гегель не тільки сформулював загальні принципи своєї теорії, але й дослідив, спираючись на ці принципи, весь розвиток світової культури в рамках філософії історії, естетики, історії філософії, філософії права. Жоден мислитель ніколи не створював такої грандіозної та гармонійної логічної картини. Розвиток культури у всьому її різноманітті – від філософії, релігії та мистецтва до державних форм – вперше постав як цілісний природний процес. «Філософія повинна сприяти розумінню того, що всезагальний розум і є силою, яка здатна здійснити себе. ... Цей розум в його конкретних уявленнях є бог. Бог править світом: ... здійснення його плану є всесвітня історія. Філософія хоче зрозуміти цей план ... Перед чистим світлом цієї божественної ідеї ... зникає ілюзія, ніби світ це божевільний, безглуздий процес». [3, с. 35]

Гегель жодним чином не нехтує різноманітністю культурних форм та якісними відмінностями між національними культурами,

що мали місце в історії людства. Кожна конкретна історична культура є лише одним з етапів утворення світового духу, що прагне до свого повного здійснення.

Водночас Гегель відданий ідеалам свободи, бо саме вона є останньою підставою або субстанцією світового духу та всієї культури, що розвивається. «...Субстанцією, сутністю духу є свобода. ...Всі властивості духу існують лише завдяки свободі, ...всі вони є лише засобами для свободи...» [3, с. 17].

«І оскільки дух повністю реалізується лише в людині, здійснення свободи духу збігається із зростанням людської свободи. Цей процес впровадження та проникнення свободи в мирські відносини є тривалним процесом, який становить саму історію» [3, с. 18].

Останнім етапом самопізнання світового духу є культура як надприродне буття. Культура сприймається як інструменти та механізми, що дозволяють перетворити об'єкти природи на речі, необхідні людині, ці речі також є культурою, вони є явищами світового духу і належать до нього. Перш за все виявляється, що культура як засіб (інструменти, механізми, різні конструкції) насправді виявляється ціллю, тобто для самої ж культури і існує. По-друге, коли культура виявляється ціллю і для людини, вона ставить її над природою і над собою. Таким чином, людина стає слугою того, що має її служити, тобто стає слугою культури. Гегель встановив зв'язок між розвитком культури та потребами людини. Якщо первісна людина має найпростіші, майже тваринні потреби – така і її культура. Розвинена людина має вищі та різноманітніші потреби, саме тому її культура більш духовна і більш різноманітна. Звідси і вищий ступінь її свободи, яка є сутністю духу. Розвиток культури, на думку Гегеля, є кроком вперед в усвідомленні свободи. Повне звільнення, а також самопізнання досягається в культурі – тобто в мистецтві, релігії та філософії – на рівні абсолютного духу. На цьому етапі людський розум, пройшовши всі стадії свого становлення, виявляє свою тотожність з духовною основою буття, усвідомлює, що саме в ньому дух найбільш здійснений.

Культура є сутністю людини настільки, наскільки у ній переважає дух, коли він творить себе. У творчості – сутність, мета і свобода людини. Але, світова історія – це також культура. Гегель першим зрозумів важливість цього факту. В усвідомленні себе як істоти та суб'єкта історії людина стає її творцем. А це означає, що історія як стихійний розвиток суспільства стає культурою, тобто стає систематичним створенням та реалізацією людських цілей. Іншими словами, історія

– це творча діяльність людини. І це сама культура. Культура створена людством, вона розвивається разом із людиною, зростає разом із людиною, змінює людину і змінюється сама.

Список використаних джерел

1. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук. Т. 3. Философия духа. Отв. ред. Е. П. Ситковский. – М., «Мысль», 1977, с. 55-56.

2. Гегель, Г.В.Ф. Эстетика : в 4-х т. / Г.В.Ф. Гегель; пер. П.П. Гайденко, С. Васильев, Н.М. Гнедина, Н.Н. Леренман и др. – Москва : Государственное издательство «Искусство», 1973. – Т. 4. – с. 603.

URL: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=52863>,

3. Гегель, Г.В.Ф. Философия истории / Г.В.Ф. Гегель. – Москва : Директ-Медиа, 2012. – с. 17, с.18, с.35.

URL: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=7087>.